

1. Hordienko O. A., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Linguistic Techniques and Culture of Professional Language of Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine. DEVELOPING ORIENTATION OF LESSONS OF STUDY OF STRUCTURE OF WORD IS IN INITIAL CLASSES// EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMICS, EDUCATION AND LAW. Proceedings of the International Scientific Conference. / Volume I June 7-8, 2018 Burgas, BULGARIA. International Scientific Conference «Eastern European Studies: Economics, Education and Law» Burgas, Bulgaria, Volume I, June 7-8, 2018 UDC 330+340+378 JEL Classification: E10, I20, K10. Recommended for publication by the Scientific Council of Burgas Free University (18.07.2018)

DEVELOPING ORIENTATION OF LESSONS OF STUDY OF STRUCTURE OF WORD IS IN INITIAL CLASSES

Hordienko O. A., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Linguistic Techniques and Culture of Professional Language of Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

РОЗВИВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ УРОКІВ ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Гордієнко О.А., к.пед.н., доцент, доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

У програмах з української мови для початкових класів значне місце відводиться вивченню морфемної структури слова, що є важливим для збагачення дітей мовними знаннями, розвитку мовлення та мислення школярів, осмисленню ними закономірностей правопису. Оволодіння умінням здійснювати морфемний аналіз слова закладає основи для формування повноцінних навичок правильного письма, адже вивчення будови слова необхідне для засвоєння найважливіших чергувань української мови, правопису слів із ненаголошеними голосними й сумнівними приголосними (нігті, легкий, молотьба), а також префіксів, уживання апострофа після префіксів тощо. Вивчення словотвору розкриває й широкі можливості для систематичного збагачення, уточнення словника учнів, тому що одним із шляхів розкриття лексичного значення слова є пояснення того, як воно утворилося [4, с. 231]. Окремі аспекти вивчення морфемної будови слова досліджувались Т. Біленькою, М. Вашуленком, Т. Горбунцовою, В. Горпинечем, С. Дорошенко, П. Тофанчуком, К. Ушинським та ін. Сучасна шкільна лінгводидактика виходить із теорії мовленнєвої діяльності, її концептуальні положення розроблені

Л. Виготським, М. Жинкіним, О. Леонтьєвим, О. Лурією. Їх ідеї яких були реалізовані в працях Н. Іполітової, В. Капинос, Т. Ладиженської, М. Львова. Важливим для нашого дослідження є визначення М. Вашуленком мовленнєвої особистості: "Мовленнєва особистість – це людина, яку розглядаємо з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії,... характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати" [2, с. 11]. Напрацювання українських учителів і вчених (В. Білашова, Ю. Васекова, О. Корсакова, С. Подмазіна, Г. Сподарика, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.) доводять, що саме особистісно зорієнтований підхід як модель навчання і виховання надає кожному учневі можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності [1, с. 165]. Такий підхід сприяє кращому усвідомленню і засвоєнню навчального матеріалу, дає змогу задіяти не тільки свідомість людини, але й почуття, емоції, вольові якості. Практика свідчить, що в педагогічній роботі молодих учителів розвивальний аспект не завжди посідає належне місце. Вивчення теми "Будова слова" викликає в учнів певні складності, пов'язані з їх обмеженим досвідом. Зокрема, вчителі практики називають такі типові помилки учнів початкових класів під час вивчення будови слова: 1) аналізуючи слова, враховують лише зовнішнє їх оформлення (збіг окремих звуків) і не замислюються над значенням слів (вода і водити); 2) враховуючи семантику слова, його значення, забувають про зовнішнє (звукове) оформлення однокоренових слів, а тому помилково вважають однокореновими, скажімо, слова парк і сад (місце, де ростуть дерева); 3) не враховують того, що в коренях слів можливе чергування звуків (сніг – сніжок); 4) не розрізняють однокоренових слів і форм одного й того самого слова (білий, білити і білий, білого) та ін. Для попередження і виправлення помилок учнів варто рекомендувати у практичній роботі додержуватись етапів, які відрізняються за змістом, завданнями, методичними прийомами: пропедевтичний; основний; закріплення й поглиблення знань. Поділ цей умовний, адже, закріплення знань має відбуватися постійно. Пропедевтичний етап розпочинається в 1 класі під час навчання грамоти. Ознайомлюючи учнів зі словом як лексичною одиницею мови, звертаємо увагу дітей на значимі частини слова, на споріднені слова, засоби словотворення (без уживання термінів і теоретичних відомостей). Так, складаючи за малюнком букваря речення зі словом мама, діти спостерігають, як воно змінюється. На International Scientific Conference «Eastern European Studies: Economics, Education and Law» Burgas, Bulgaria, Volume I, June 7-8, 2018

цьому ж уроці доцільно практично ознайомити учнів із словотвірними засобами, пропонуючи звернутися до мами пестливо, висловити свої почуття (мамуся, мамочка, мамонька). Учитель не повідомляє теоретичних

відомостей, але звертає увагу дітей, скажімо, на те, що слово ліс називає місцевість, засаджену різними деревами, лісок – невеличкий ліс, лісовий – такий, що росте чи живе в лісі, а лісник – той, хто доглядає ліс. Це дає змогу привчити дітей до проникнення в лексичне значення слова, а згодом полегшує усвідомлення його морфемної будови [3, с. 25]. Основний етап припадає на 2 – 3 класи. Відбувається ознайомлення зі спорідненими словами, морфемами, формуються вміння користуватися спільнокореновими словами під час продукування власних висловлювань, удосконалюються орфографічні вміння. Учні повинні уміти конструювати похідні слова за допомогою певних словотвірних засобів та доречно вживати їх у своєму мовленні. Крім того, класовод має навчити дітей розрізняти однокореневі слова (школа, школяр) і форми одного й того ж слова (школа – школи – школі). Формування поняття про корінь слова і однокореневі слова охоплює і спостереження за словами, в яких у коренях відбувається чергування голосних чи приголосних звуків. Під час засвоєння поняття "корінь слова" доречними будуть такі завдання: 1) порівняйте слова: гриб, грибок, грибний, поміркуйте, що між ними спільного, а чим вони відрізняються одне від одного; 2) випишіть із поданого ряду ті слова, які мають однакову частину: гора, горить, горе. Чи можна їх назвати однокореновими? 3) доведіть, що деякі слова, хоч і мають однаковий звуковий склад, проте не є однокореновими: вода, водити, підводний, водій; 4) випишіть спочатку близькі за значенням слова, а потім однокореневі: хоробрий, хоробрість, сміливий, сміливість; 5) скільки груп однокоренових слів записано: річ, річниця, рік, ріка, річковий, річний, роковини? Доведіть свою думку; 6) доберіть якомога більше однокоренових слів до слова сніг (можна провести у вигляді гри-змагання, у якій переможцем стає той, хто називає останнє слово) та ін. Заклучний етап, або етап закріплення й удосконалення знань, припадає на 4 клас, де поглиблюється знання про морфемний склад слова, формуються навички правопису відмінкових закінчень іменників і прикметників, особових закінчень дієслів, формуються вміння "конструювати" з морфем слова, визначати семантику словотвірних засобів, тлумачити похідні слова, доречно вживати в мовленні лексичні одиниці. Цій меті підпорядковуються, зокрема, такі типи вправ. I. Наприклад такі

International Scientific Conference «Eastern European Studies: Economics, Education and Law» Burgas, Bulgaria, Volume I, June 7-8, 2018

спостереження за роллю морфем у слові: 1) розберіть подані слова за будовою, поясніть, яка частина другого слова змінила його значення (дуб, дубок; літати, перелітати); 2) порівняйте слова вчитель, вчителька; поясніть, як утворилося друге слово. II. На заміну морфем у слові: 1) у поданих словах замініть суфікс ик суфіксом -ищ, (котик, хвостик, вовчик). Яке значення мають утворені вами слова? 2) у словах вийти, роз'єднати замініть префікс іншим, щоб вийшло слово з протилежним значенням. III. На добір слів: 1)

доберіть слова за поданими схемами; 2) доберіть до слова білизна однокореневі слова, які б належали до різних частин мови, поясніть, як вони утворилися. IV. На утворення слів: 1) утворіть від поданих іменників прикметники (вчитель, трактор, рука); 2) утворіть від поданих дієслів іменники за зразком читати – читання (малювати..., лежати...) [5]. На всіх етапах передбачається систематична робота над лексичним значенням слів, доречністю їх використання в усному і писемному мовленні.

Список використаних джерел:

1. Варзацька Л.О. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: Навч.-метод. посіб. для вчителів, студентів, методистов. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 203 с.
2. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 11 – 14.
3. Гордієнко О.А., Шевчук Т.О. Словникова робота на уроках української мови в початковій школі // Педагогічна Житомирщина, 2008. – № 1. – С. 22 – 25.
4. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів // За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
5. Лекції - Методика викладання української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gendocs.ru/v35957//page=11>

International Scientific Conference «Eastern European Studies: Economics, Education and Law» Burgas, Bulgaria, Volume I, June 7-8, 2018